

Mövzu: 6 Bədii dil

Sənətkarın həyat hadisələrini qələmə alarkən tipikləşdirdiyi və fərdiləşdirdiyi şəraitin təsvirində kompozisiya və süjetlə yanaşı köməyinə gələn əsas vasitələrdən biri və ən mühümü dildir.

Ədib bədii obraz üzərində işlədiyi zaman onun fərdi cəhətlərini təsvir edərkən mühüm vasitə olan nitqinin də fərdiləşdirilməsinə, obrazın özünəməxsus fərdi danışq üslubunun fərqli verilməsinə fikir verir. Danışığı eyniyyət təşkil edən iki adam olmadığı kimi, həyat hadisələrini eyni qavrayıb, eyni qiymət verən insan tapmaq mümkün deyil.

Bədii əsərin personajı bu və ya digər insanın mexaniki çıxarılmış kopyası deyil, özünün fərdi dil və nitqi ilə seçilən, bu yolla öz xarakterini oxucuya təqdim edən varlıqdır, bu zaman dil xarakterin bütün fərdi keyfiyyətlərini əks etdirən vasitə kimi çıxış edir. Ədəbi əsərin qəhrəmanının danışdığı ümumxalq dilinin fərdi təzahür forması olmaqla yanaşı yazıçının real varlığa aktiv münasibəti və həmçinin qəhrəmanda görmək istədiklərini əks etdirir. Bu, dramatik əsərlərdə bir qədər daha müxtəlif rənglərlə gizlədilmiş olsa da, yenə müəllifin həmin nöqteyi-nəzəri məqsədini göstərir. Odur ki, bədii əsərin dili dilin gözəlliyinin hiss olunmasına xidmət etməklə, onun qavranılması mədəniyyətini tərbiyə edir. Bədii dilin 3 əsas tipindən (şeir, nəsr və dram dili) canlı xalq dilinə ən yaxını dram dilidir. Nitq müsbət qəhrəman obrazı ilə veriləndə dram əsərləri nitq mədəniyyətinin inkişafında müstəsina rol oynayır.

Aydın məsələdir ki, bədii dil anlayışında əsas tərəf dildir. Çünki ictimai hadisə olan dil kiçik fonemdən başlamış ta cümlə də daxil olmaqla ünsiyyət vasitəsinə xidmət edir və onun bu xidməti ümumidir. Bu prosesdə, ünsiyyət vasitəsində alim də, yazıçı da, fəhlə də, gənc də iştirak edir.

Bədii dil bədii ünsiyyət vasitəsidir. O, yazıçı ilə oxucu arasında əlaqə yaradan xüsusi bədii ünsiyyət vasitəsidir. Bədii dil yazıçı üçün hazır şəkildə mövcud deyildir. O, dilin mövcud olan lüğət fondunun (əsasən omonimlərlə, sinonimlərlə, antonimlərlə, köhnə və yeni sözlər, çoxmənalı, həqiqi, məcazi, ümumişlək dialekt və s. sözlər) əsasında yaranan dilin ikinci dəfə xüsusi yaranışıdır. Bu, ədəbi şəxsiyyətin yaratdığı bədii dilidir. Buna söz sənəti və ya obrazlı söz sənəti deyilir.

Bədii dil yaradılarkən yazıçının bədii təfəkküründə bədilik yarada bilən vasitələr mexanizmi işə düşür. Bədiilik geniş və estetik mənada ədəbi şəxsiyyətin yaradıcılıq prosesi ilə əlaqədardır. Bu, çox mürəkkəb yaradıcılıq prosesidir. Vasitələrdən yerli-yerində, tutarlı, yüz ölçüb bir biçilməsi bədii dilin üstün cəhətlərindədir.

Yazıcının müvəffəqiyyəti, əsərin müqəddəratı, bəlkədə son taleyi bədiilik yaradan vasitələrdən nə məqsədlə, necə və hansı keyfiyyətdə istifadə edilməsindən çox asılıdır.

Yazıcının yaradıcılıq prosesində onun sərəncamındadır. Bu prosesdə bədii dil aparıcıdır. Bədii dil yaradıcısı bir neçə mühüm vəzifəni yerinə yetirməli olur:

1. Yazıcının təhkiyə dilində sözün və ifadənin yeri.
2. Obrazların dilində sözün və ifadənin yeri.
3. Əsərin dilin də həqiqi və məcazi sözlərin bir-birinə münasibəti və vəhdətidir. Əsərini deyasına onların birgə xidmətidir.

Yazıcının təhkiyə dilində lüğət fondundan istifadə obrazın dilin də işlədilən sözlərdən çox məhduddur.

Ədəbiyyatşünaslığın əsaslarına həsr olunmuş kitablarda bədii dildən bəhs edilərkən bu anlayış adətən iki qrupa bölünür:

1. Bədii dilin tərkibi.
2. Bədiitəsvirvəifadəvasitələri.

Bədii dilin tərkibinə əsasən omonimlər, sinonimlər, antonimlər, varvarizmlər, neologizmlər, arxaizmlər, tarixizmlər, jarqonlar, vulqarizmlər, dialektizmlər, provinizmlərvə s. daxiledilirlər. Ədəbi əsərdə sözün məna çaları adi danışıqda olduğundan zəngindir və bu zənginlik müəyyən bədii funksiyanı yerinə yetirir.

Sözün bədii funksiya yaratmaq məharəti. Omonim və çoxmənalı sözlər.

Sənətkarın bədii dil sistemində xüsusilə şeirdə, daha çox qoşma, gəraylı, bayatı və sairədə işlədilən poetik vahidlərdən ilk nəzərə çarpan, oxucunun hiss və duyğularına təsir edən omonim və çoxmənalılardır-cinaslardır.

Sinonimlər. Yazıçı emosional-ekspressiv hiss yaratmaq, emosional hisslərin təsvirini gücləndirmək üçün sinonimlərdən bədii vasitə kimi istifadə edir. Sinonimlərin bədii funksiyası omonimlərdən fərqli olaraq əksər əsərlərdə daha çox müşahidə olunur.

1. Başına dönüm, mənim gözəl, göyçək qızım! (S. Rəhimov).
2. Evi bərbad olmuş mənə işimdən, gücümdən avara, sərgərdan eyləyib, gətirib buraya. (Ə. Haqverdiyev).
3. Hər halda, hansı işdə olursan ol, daxilən, vicdanən pak, təmiz ol! (S. Rəhimov).

Sinonim cərgədən bədii dildə istifadə edilməsi yazıçıya nə verə bilər? Xalq yazıçısı Mirzə İbrahimov "Böyük dayaq" əsərində bədii şəraitin tələbinə uyğun olaraq, "gülmək" felinin müxtəlif sinonimlərini işlətməmişdir ki, onların hər biri özünəməxsus üslubi rəng, incə məna xüsusiyyətlərinə malikdir. Misallara diqqət edək:

"Durduğu yerdə adamın üzünə hırıldayır". "Zalda gülüşmə qopdu, sonra şiddətli alqışa çevrildi", "Zaldakıların üzü xəfif bir gülüşlə işıqlandı", "Yarməmməd də "ho, ho, ho" edərək boylanıb qaqqıldadı", "Tərbiyəm yol vermir, böyük sədr, sən dura- dura mən oturam- deyib Yarməmməd qımışdı", "Kələntərin üzündə daha şit bir təbəssüm oyandı", "Elə şeylər danışacaq ki, gülməkdən qırılıb gedəcəksən", "Bircə Pərşan... Mayanı dümsükləyərək qulağına nə isə pıçıldayıb pıqqıldayırdı", "Qız Rüstəm kişiyyə hırıldadı", "Lal Hüseyin yenə nə isə dedi, hətta öz-özünə qəhqəhə də çəkdi".

Doğrudan da, sinonimik cərgənin hər bir sözü müxtəlif səviyyəli obrazların daxili- mənəvi aləminin, psixoloji anlarının xarakterinin verilməsinə imkan yaradır. Hər söz konkret vəziyyəti canlandırmağa xidmət edir. Məsələn, "Qız körpə uşaq kimi gülümsədi, dodağı səyirdi" cümləsində "gülümsədi", "dodağı səyirdi" sözləri təsvir obyektinə nə qədər rəğbət yaradırsa, "Yarməmməd "ho, ho, ho" edərək boylanıb qaqqıldadı", yaxud "Salman Rüstəm kişiyyə baxıb hırıldadı" cümləsindəki eyni sözün sinonimləri obraza qarşı ikrah hissinin yaranmasına səbəb olur".

Antonimlər. Sözü bədii funksiyasını təmin edən vasitələrdən biri də antonim sözlərdir. Antonimlər bədii dildə özünəməxsus yer tutur. Əyanilik, obrazlılıq, canlı təsəvvür yaratmaqda yazıçının istifadə etdiyi bədii vasitələrdən biridir.

Antonimlər istər şeirdə, istərsə də nəsrə də müntəzəm və tez-tez yazıçıların müraciət etdiyi bədii təsvir vasitələrinin yaradılmasında xüsusi rola, əhəmiyyətə malikdir.

1. Acı sözlər datlı canımdan usandırdı məni. (M. Füzuli.)
2. Onun həmişə şüarı belə idi: "Fürsəti fəvt eyləməz aqıl, məgər nadan ola". (Ə. Haqverdiyev.)
3. Mən bu dəmdə qoca deyiləm, cavanam və cəmi cavanlardan cavanam. (Ə. Haqverdiyev.)

Kəsib zülmət gecələrdən,

Vüsət versin gündüzlərə.

Sıra- sıra dursun görüm

Silahlanmış mərd kəlmələr.

Antonimlərlə ədib müxtəlif əşya və personajları qarşı-qarşıya qoyur, onları müqayisəli surətdə canlandırır, obrazı hərtərəfli səciyyələndirir: "Kolxozçular əl çaldıqca Rüstəm kişiylə elə gəlirdi ki, ağır təzyiq altında sıxılır, əzilir, büzüşür və balacalanır. Şirzad isə böyüyür, boy atır, ucalır". "İndicə raykomun səsini eşidəndə necə quzuya dönmüşdü, səsi qulağından çəkilən kimi oldu yenə canavar". Antonimlər təzadlı bədii lövhələr, antitezalar yaratmaqla, yazıçının dilinə xüsusi aydınlıq və təbiilik verir. Obrazın səciyyələndirilməsində, mühüm sifətlərini qabarıq şəkildə təsvir etməklə onlar bədii funksiya daşıyır. Məsələn, Yastı Salmanın xarakterinin mühüm bir cəhətini antonim sözlər çox incəliklərlə açır: "O, yerində bərk durmaq üçün adamları özünə tabe etməyə çalışır və buna müvəffəq olurdu. Zəif və qorxaqla özünü təpərli, tələbkər, amansız göstərirdi, məğrurlara, qabağından yeməyənlərə xəlvətə güzəştə gedir, üzlərinə gülümsəyirdi".

Yüz il ömrün qış keçincə,

bir gün olsun!

Bahar olsun!

Onları daxili bir qürur hissi ilə seyr etdikcə ürəyi həm sevinclə, həm də acı bir kədərlə dolurdu. (M. İbrahimov.)

Varvarizm (əcnəbi sözlər).Azərbaycan dili öz zəngin ifadəliliyi ilə istər nəzm və istərsə də nəsr əsərlərində yazıçının irəli sürdüyü ideyanın təmin olunması üçün kifayət qədər vasitəçilik etməyə qadirdir. Bəs nə üçün yazıçılar əsərlərində bəzən varvarizmlərdən (əcnəbi sözlərdən) istifadə edirlər? Bu sözlər necə gəldi, gəlişi gözəl işlədilmir. Əlbəttə, bu əsərin ideya istiqamətinə, xarakterin müəyyən səciyyəsinə təmin etməyə yönəldilir və yazıçı əcnəbi sözlərdən məqsədinə görə istifadə edir. C. Məmmədquluzadə "Anamın kitabı" əsərində dil birliyinin- Vətən birliyinin bir ideya kimi bədii həllinə cəhd edir və buna müvəffəq olur] Mirzə Məmmədəlinin, Səməd Vahidin, Rüstəm bəyin- qardaşların doğma dillərinə xor baxmaları, son anda ana simvolu olan Vətənə xor baxmaları deməkdir.

Varvarizm Rüstəm bəyin dilində: Rüstəm bəy (durur ayağa): Həzarat, bu il bir qədər raznoreçiyə oldu. Bu da o barədə idi ki, smeta nin bir para punktlarında bir qədər təfavüt görsəndi və özgə cür də ola bilməzdi; səbəb bu ki, mədaxil oldu, məxaric oldu, onun bəzi yerlərini biz məhz priblizitelno təyin edirik".

Və yaxud: "Mirzə Məmmədəli:- Bən də xüsuf və küsuf yazıram, özüm də cəmiyyəti- xeyriyyədə elmi- ilahi müəllimiyəm.

Senzor: Cənab Rüstəm bəy və Mirzə Məmmədəli, hökuməti- aliyyənin politikasına xətər yetirən mətləblər sizin ikinizin də kitablarında tapılmadı.

Səməd Vahid:- Bəli, ağa..."

C.Məmmədquluzadə varvarizmlərdən istifadə etməklə (zasedaniya, raznoreçiya, smeta, punktlarında, priblizitelno, rədd- bədəl, mədaxil, toçno, sluçay, küsuf, xüsuf, elmi- ilahi, cəmiyyəti- xeyriyyə, əvət, həpsi, elmi- qafiyə və s.) nəzərdə tutduğu ideyanı böyük sənətkarlıqla təmin etmişdir.)

Vulqarizmlər (kobud sözlər).Yazıçıya sözdən, onun bədii funksiyasından istifadəsinə bədii varvarizmlər (kobud sözlər) zəruri, yerində işlədilən, obrazın müəyyən səciyyəsinə təmin etməkdə vasitəçilik edir. Vulqar sözlər əksər hallarda dialoqlarda işlədilir.

"Karapet ağa qeyrən cavab verdi:Sən məgər görmürsən ki, bura qəhvə dükanı deyil?! İtil cəhənnəmə burdan, supa oğlu, supa! İtil!!!"

"İtil cəhənnəmə burdan, supa oğlu, supa! İtil" Bu sözləri Karapet kəllə qənd almağa gələn Xudayar bəyə deyir. Bu kobud sözlərə ehtiyac varmı? İlk növbədə bu kobud sözlər oxucunun diqqətindən yayına bilər, bədii funksiyasını itirə bilər. Lakin yazıçının Xudayar bəyə kəskin mənfi münasibətini nəzərə alanda müəyyən etmək olur ki, Xudayar bəyi kənddə heç kəs təhqir edə bilməz. Xudayar bəy şəhərdədir.

C. Məmmədquluzadənin əlinə, qələminə fürsət düşüb. Xudayar bəy, həqiqətən, supa oğlu, supadır. O, doğurdan da itilməlidir. O, həyat üçün yararsızdır. Yazıçı çox yerində işlədilən kobud sözlərdən istifadə etməklə Xudayar bəy obrazının mənəvi çürüklüyünü daha da tündləşdirmişdir.

Dialektizmlər- yazıçının dilində yerli şivələrdən, dialektlərdən alınmış sözlərdən istifadə etməsidir. Təbii olaraq bunlardan istifadə məhdud xarakter daşıyır. Qeyd etdiyimiz kimi, həmin sözlər obrazı səciyyələndirmək və tipikləşdirmək məqsədilə edilir.

Provinsializm- yazıçının obrazın fərdiləşməsində istifadə etdiyi məhəlli sözlərdir. Məhəlli sözlər yazıçıya zəruri bir tərzdə lazım olur. Bu sözlərə çox yer verilmir, çünki obraz ilə oxucunun əlaqəsi pozula bilər, rəhbəri qırar, obrazın qavranılmasına, dərk edilməsinə ziyan vurur. Ona görə də ədəbi tənqid obrazın

səciyyəlməsində məhəllicilikdən düzgün və yerli- yerində, ehtiyatla istifadə olunmasını həmişə yazıçıların diqqət mərkəzində saxlamışdır.

“Məhəllicilik dedikdə hər yazıcının ayrı- ayrı rayonlarda və ya kəndlərdə işlənen, başqaları tərəfindən anlaşılmayan və ya başqa mənada anlaşılan yerli sözləri ehtiyac olmadan ədəbiyyata gətirilməsini nəzərdə tuturuq. Belə bir məhəlliciliyə hələ də romanlarımızda təsadüf olunur.

Bəzən romançılarımız bu və ya başqa qəhrəmanın filan yerli olmasını bildirmək üçün onun dilinə qəsdən məhəlli sözlər və ifadələr verirlər. Biz bu təşəbbüsün əleyhinə çıxmaq fikrində deyilik, lazım gəldikdə bir tipin fərdi xüsusiyyətlərini qeyd etmək məqsədilə bunu etmək olar. Məsələn, Süleyman Rəhimov “Saçlı” romanında Rüksarənin anası Nənəqızın dilinə bəzi bakılı sözü və ifadəsi vermişdir ki, bu ümumiyyətlə pis çıxmamışdır. Amma yazıçı “həri” və “nöşün” sözləri ilə yanaşı Nənəqızın dilinə bakılı üçün çox qəribə olan “hancarı” sözünü verməklə böyük bir uyğunsuzluq əmələ gətirmişdir, realizm pozulmuşdur. Öz qəhrəmanını müəyyən şivədə danışdırmaq istəyən yazıçı ardıcıl olmalı, axıradək eyni şivəyə, dialektə riayət etməlidir”.

“Bəzən bədii əsərlərin dilində o qədər əyalət sözləri, dialektizm olur ki, redaktor belə sözlərə hər səhifənin ayağında və kitabın sonunda lüğətçə verməyə məcbur olur”

Neologizmlər (yeni sözlər) — Bədii dilin tərkibindən yeni sözlər maraqlı doğuran bir xətt kimi keçir. Yeni söz, yeni mənə oxucuda maraqlı doğurur. Yeni sözləri izləyərkən aydın olur ki, onlar dilimizdə mövcud olan sözlər əsasında yaranır. Ədəbi dildə yaradılan yeni söz ləri elmi üslubda yaranan terminlərlə qarışdırmaq olmaz. Yeni söz ədəbiyyatda o vaxt dəyərli hesab edilə bilər ki, yazıçı ona dildə yaşamaq hüququ verə bilsin.

Bədii dilə yazıçı tərəfindən gətirilən söz və ifadələr yarandığı il (illər) üçün, tarixi proses üçün daha xarakterikdir, yəni yeni sözdən bəhs edilərkən ona yarandığı vaxtla, dövrlə birlikdə münasibət bildirmək lazımdır. Söz tarixlə birlikdə yaranır, o, tarixi gedişdə yeni ola bilər, sonrakı illər üçün, əşrlər üçün köhnə, arxaik sözə çevrilə bilər, köhnələşər. Sevda bəliq keine seizufür qoyiq.

C. Cabbarlının “Qız qalası” (1923) əsərində “atılqan”, “yaranış”, “batqı” və s. kimi müəllif tərəfindən yeni yaradılan sözlər işlənməmişdir. Şair “fantan” əvəzinə “atılqan”, “xilqət” əvəzinə “yaranış”, “qərb” sözünün əvəzinə “batqı” kimi sözlər yaradır və ya təklif edir.) “Qız qalası” keçən əsrin 20-ci illərinin əvvəllərində ilk yaradılan poemalardan sayıldı, onun əsasında balet yazıldı, lakin yeni sözlər (açun,

düzgü, qaytarqu və s). vətəndaşlıq hüququ qazanmadı. (“Yaranış” sözünü S. Vurğun “Azərbaycan” şerində işlətməmişdir. “Bir səngərdir yaranışdan”.)

M. Ə. Sabirin satira dilinə gətirdiyi yeni sözləri, məktəbçi, fitnəçi, qəzetxana, dindaş, tərcüməkar, adamcıq, ucalaşdı, oynaşdı və s. yaranma tarixi prosesi ilə eyni vaxtda qiymətləndirmək, həm də yeni sözləri mətndən çıxarmaqla tədris etməklə yox, onun daxil olduğu, işləndiyi fikirlə işləmək lazımdır, çünki fərdi neologizmlər əsərdə bədiilik funksiyasını daşıyır.

Arxaizm (köhnə sözlər) və tarixizm (tarixi sözlər) — bədii əsərlərdə ifadəçilik vasitəsi funksiyasını yerinə yetirir. Yeni sözlər kimi, arxaik (danla, sayru, varmaq, qamusu və s.) və tarixi (bəy, xan, padşah, yasavul və s). sözləri mətndən çıxarsaq, onları vasitəçilik funksiyasından ayırsaq, belə olan vəziyyətdə həmin sözü yazıçının bədii təfəkküründəki mənə çalarından azad etmiş olarıq. Arxaizm və 2. Düşdü qəmdən sayru, zar oldu könül. İ. Nəsimi.

Tarixizm:

1. Sərdara söz deməz, şaha baş əyməz.

A. Ələsgər.

2. Baqqal tərəziyə qoyar imanın.

Q. Zakir.

Arxaizm və tarixizmlərdən yazıçı bu və ya digər tarixi dövrün mənzərəsini yaradarkən, tarixi obrazların portretini təsvir edərkən gen bol istifadə edir. Bunlarsa həmin dövr, ayrı-ayrı personajlar haqqında daha dolğun təsəvvür yaradılmasına kömək edir. Məsələn, "Ivan Vasilyeviç peşəsini dəyişir" məşhur komediya filmini yaradarkən ssennari müəllifi həmin dövrdə (XV-XVI əsrlər) işlənmiş söz və terminləri, xalq mahnılarını, hərbi marşları diqqətlə öyrənmiş, orta əsrlər rus danışığı dili üçün səciyyəvi olan slavyanizm və kilsə terminlərindən istifadə edərək canlı obrazlar yaratmış, həmin dövrün mənzərəsini bacarıqla verərək ölməz komediya filmi yaratmağa nail olmuşdur.

Jarqon- hər hansı bir ictimai qrupun, zümrənin istifadə etdiyi özünəməxsus şərti danışığı, xüsusi sözlər və ifadələr yığıdır. Məsələn; “Keçmiş zamanda bəzi şəhərlərdə bazar alverçilərinin, oğruların özlərinə məxsus jarqonu var idi”. “Oğruların özünəməxsus jarqonu’nu izah edək. Oğurluq jarqonları müxtəlifdir. Onun müxtəlifliyi oğurluğun dərəcələri ilə bağlıdır. Bu jarqonları ancaq oğrular işlədir, bu onların xüsusi dili hesab edilir.

Oğurluq jarqonu və onun növləri:

a) “qoyun- quzu oğurluğu” jarqonu.

M. F. Axundovun “Xirs quldurbasan” əsərində Vəli Xatun oğlu özünün dediyinə görə, xırda, kiçik, o qədər də böyük olmayan oğurluq edir və belə oğrular “qoyun- quzu” oğrusu adlanır. Bu o deməkdir ki, Vəli Xatun oğlu qoyun və ya quzu, qoç oğurlayır. Bu xırda oğurluqda iştirak etmək üçün oğruların işlətdikləri jarqonik ifadələrdir, spesifik sözlərdir. Jəsərə müraciət edək:

Namaz: Odur, yoldaşların gəlirlər. (Bu halda Zalxa, Vəli Xatun oğlu və Oruc Nəsim oğlu daxil olurlar).

Vəli və Oruc: -Salam-əleyk.

Namaz: -Əleyk- səlam.

Vəli: -Namaz, nə var, xeyir ola, bizi nə əcəb çağırıbsan?

Namaz: --- Tarverdi təvəqqe edir ki, onunla gəzməyə gedəsiniz.

Oruc: -Necə gəzməyə?

Namaz: Dəxi nə soruşursan? Gəzmək deyəndə özün bilmirsən?

Vəli: -Mən ömrümdə gəzməyə getdiyim yoxdur. Qoyun- quzu oğurlamaqdan başqa mənim əlimdən bir zad gəlməz. Orucu bilmirəm”.

Tarverdi ilə yoldaşlıq etməyə çağırılan Vəli Xatun oğlu “Mən ömrümdə gəzməyə getdiyim yoxdur. Qoyun- quzu oğurluğundan başqa əlimdən heç bir zad gəlməz” deyərək özünü böyük bir fəxrlə ifşa edir. Qoyun- quzu” kiçik oğurluq hesab edilir

! Lakin Namaz bunu sevmir. O, böyük şeylər oğurlamağı, yol kəsib adam talamağı qoçaqlıq, mərdlik hesab edir və bununla fəxr edir. Yuxarıdakı dialoqu dinləyən şəxs “qoyun- quzu” jarqonunun mənasını bilməsə, o, belə hesab edəcək ki, Vəli Xatun oğlu qoyun- quzu oğurlamaq üçün təhrik olunur. Ancaq sonradan oxucuya məlum olur ki, bu jarqonik ibarə xırda oğurluq edən oğruların öz aralarında işlətdikləri gizli bir işarədir.

b) “gəzməyə getmək” jarqonu.

Həmin dialoqda bu ifadə də işlədilir. “Gəzmək” sözü hamıya aydındır. Seyr eləmək, başqa bir yerə getmək, xoş ovqat keçirmək və s. mənasındadır. Oxucu bu sözü dialoqda belə qəbul edir. Lakin sonradan məlum olur ki, gəzmək müəyyən bir peşəkar qrupun işlətdiyi gizli bir jarqonik ifadədir. Bu ifadə oğrular arasında oğurluğa getmək üçün işlətdikləri sözdür.

c) “tufəng atmaq” jarqonu.

Oğurluq jarqonlarından biri də “tufəng atmaq”dır. Bu ifadə böyük oğurluq etmək məqsədilə işlədilir. “Qoyun-quzu” oğurlamaq jarqonu “tufəng atmaq”ın yanında oğurluq edənlərin əlində olan əşyanın dəyərinə görə çox kiçikdir. Bu jarqonu işlədən müəyyən oğru qrupu "qoyun- quzu" oğurlamağı layiq bilmirlər. "Xırs quldurbasan" əsərinə müraciət edək:

Oruc: -Mən heç qoyun- quzu oğurluğunu da bacarmanam.

Namaz: -Olan, nə danışırsınız? Məgər igid deyilsiniz? Tufəng atmaq bilmirsiniz?

Vəli: - Tufəng atmaq bilirik, o da quşa. Adama tufəng atmaq nə bizim işimizdir?

Namaz: --Kim sizə deyir ki, adama tufəng atın! Atlanarsız, çıxarsız gəzməyə, düşərsiz poçt yoluna, birdən qabağınıza dəvə karvani, ya erməni bəzircanları rast gələr, guya qorxutmaq üçün başlarının üstündən tufəng boşaldarsınız. Bundan heç bir zərər yoxdur, olar qorxub hərə bir tərəfə qaçacaq. Malları, pulları tökülüb qalacaq, yığışdırıb götürüb qayıdarsınız. Nə çətin işdir?

Dialogdan aydın görünür ki, Oruc oğurluq jarqonlarını bilmir. Odur ki, Namaz bu sirri ona açır. Vəli isə oğurluqda peşəkardır, ancaq o, kiçik oğurluq edə bilir, bu sahədə ixtisaslaşmışdır, “qoyun- quzu oğurlamaq” sahəsində ustadır. O, “tufəng atmaq” jarqonunu başa düşsə də onun gücü çatmır, bu işdə təcrübəsi yoxdur.

"Tufəng atmaq" oğrular arasında işlədilən gizli bir ifadədir.

(Beləliklə, oğurluq jarqonunun aşağıdakı növləri var:

- 1) “qoyun- quzu oğurlamaq”, yəni, kiçik, xırda, dəyəri az olan əşyaları oğurlamaq;
- 2) “gəzintiyə getmək”, yəni, oğurluğa getmək üçün oğruların bir-birinə təklif və razılığa gəlməsi;
- 3) “tufəng atmaq”, yəni, daha böyük qənimət əldə etmək üçün oğruların cəhdi.

M. F. Axundov komediyalarında yeri gəldikcə məqsədinə görə surətlərin həyatda tutduğu mövqeyinə uyğun jarqonlardan istifadə etmişdir. Bununla əlaqədar olaraq dramaturq müxtəlif məzmunlu jarqonlardan yeri gəldikcə obrazların dilində işlətmişdir.